

Bálint Alice

A mese jelentősége a gyermek lelki életében^{*1}

Manapság gyakran találkozunk szülőkkel, akik elgondolkoznak azon, vajon helyes-e elmesélniük gyermekeiknek a régi, jól ismert történeteket Piroskáról, Hófehérkéről, Jancsiról és Juliskáról.

Egyesek úgy gondolják, hogy szembehelyezkednek a racionális gondolkodással, ha gyermekeik fejét fantasztikus és valótlan dolgokkal tömnek tele. Vannak olyanok, akik úgy vélekednek, hogy a kegyetlen és vérszomjas történetek a gyermekeket félelemmel tölthetik el, és elbátortalaníthatják őket. Hiszen kétségtelenül alig van olyan mese, amelyben a felfalástól egészen a has felmetszéséig ne a legfélelmetesebb dolgok történnének meg. Még azok is, akik a meséket nem teljesen száműznék a gyermekszobából, úgy vélekednek, hogy jól meg kell fontolnunk, mit szabad mesélnünk gyermekeinknek.

Mindezek a kérdések és aggályok szorosan összefüggenek a gyermekpszichológia legfontosabb és legösszetettebb problémáival, és igen nehéz megtalálni rájuk a választ.

A racionálisan gondolkodóknak igazat kell adnunk abban, hogy a gyermeket semmi nem érdekli jobban a valóságnál. Azoknak, akik a gyermek lelki nyugalmáért aggódnak, be kell ismernünk, hogy a mesék kegyetlen motívumai valóban megijeszthetik a gyermeket. A kérdés lényegét azonban vélhetően a harmadik csoport képviselői fogalmazzák meg, hiszen aligha nevelhetnénk föl egy gyermeket úgy, hogy soha ne halljon mesékről. Gyakorlati szempontból tehát a leglényegesebb kérdés, hogy mikor és mit meséljünk a gyermeknek.

* Eredeti megjelenés: Alice Bálint: Die Bedeutung des Märchens für das Seelenleben des Kindes. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1935, 9(2): 113-116.

¹ Irodalom: Karl Abraham: *Traum und Mythos*, 1913 [Álom és mítosz]; Paul Federn: *Märchen, Mythos, Urgeschichte* [Mese, mítosz, őstörténet]. In: Paul Federn – Heinrich Meng (szerk.): *Das Psychoanalytische Volksbuch*, 1926; Sigmund Freud: *Märchenstoffe in Träumen*, 1913 [Meseanyag az álmokban]; Wilhelm Hoffer: Kind und Märchen [A gyermek és a mese]. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1931; Otto Rank: *Psychoanalytische Beiträge zur Mythenforschung*, 1919 [Pszichoanalitikus adalékok a mítoszok kutatásához]; Franz Riklin: *Wunscherfüllung und Symbolik im Märchen*, 1915 [Vágyteljesülés és szimbólumok a mesében]; Herbert Silberer: Über Märchensymbolik [A mese szimbolikájáról]. *Imago*, 1912, 1; Mosche Wulff: Phantasie und Wirklichkeit im Seelenleben des Kleinkindes [Fantázia és valóság a kisgyermek lelki életében]. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1934.

Nézzük meg elsőként, mit is jelent a mese a gyermek számára. Vegyük szemügyre például valóság és mese viszonyát. Fel kell ismernünk, hogy éppenséggel a mese az a nem-valóság, amelyet a tökéletes hihetőség igénye nélkül mondhatunk el gyermekünknek. Mindig sejthetjük ugyanis, hogy amit elbeszélünk, az mégis csak egy mese. Ez lenne első észrevételünk. A következő szinte paradoxon: úgy véljük, hogy a gyermek épp a mese segítségével találkozik először az élet valóságával. Pontosabban fogalmazva: pszichológiai szempontból a mese közelebb áll a valósághoz, mint a legtöbb dolog, amit az emberek jóságáról, a felnőttek mindentudásáról, hibátlanságáról – nevelési szándékkal – a gyermekszobában elbeszélünk. Tudjuk, majd' minden szülő törekszik rá, hogy az élet szomorú dolgait gyermekei előtt titokban tartsa. Szeretnék minél tovább megtartani őket ártatlanságukban és jóhiszeműségükben, úgy, hogy minél később veszítsék el hitüket a világ tökéletességében. Különösen igaz ez saját hibáinkra, amelyeket – ameddig csak lehetséges – igyekszünk gyermekeink figyelmes tekintete elől elrejteni. Mennyivel őszintébbek ezzel szemben a mesék! Ezekben vannak jó és rossz emberek (nem csak rossz gyerekek), vita és civakodás, szerencsétlenség és megmentés: csupa olyasmi, ami életünkben a kezdetektől fogva elkísér.

Hasonlóan kell tekintenünk a mesék félelemkeltő részleteire. Láttuk, hogy a mese kevésbé hazug, mint néhány általános nevelési elv. Ugyanígy mondhatjuk azt is, hogy az igazi mese kevésbé félelmetes, mint ezek a nevelési szabályok vagy a gyermekirodalom nevelési célzattal írott művei. Példaként említhetjük a Kócos Petit (*Struwwelpeter*) és hasonló könyveket. Ezekben a történetekben csak rossz gyerekekről van szó. A gyermekek szopják az ujjukat, nem akarnak mosakodni és fésülni, szívesen torkoskodnak, játszanak az ollóval, és rosszaságaikért a legkegyetlenebb büntetésekkel bűnhődnek. Rossz cselekedeteik és szokásaik jogos következményeként némely képeskönyvben a gyermeknek levágják a lábát vagy az ujját, agyonnyomják, vagy éppen beleesik a forró levesbe.

Az ilyen történeteket és a bennük rejlő fenyegetést a gyermek mindig magára vonatkoztatja, és csak azzal a gyermekkel tud azonosulni, akinek valamennyi önállósulási próbálkozása sírással és reszketéssel végződik.

Egészen más a helyzet a mesével. A mesében küzdelmekkel találkozunk, amelyekben a rátermettebb kerekedik felül, és a kicsik legyőzése sem olyan magától értetődő, mint az imént emlegetett történetekben. Épp ellenkezőleg! Jancsi és Juliska túljár a gonosz boszorkány eszén, a kecskegida elárulja a farkast. A csínytevés, a ravaszság, a menekülés, a gyermek fő szövetségesei mind fontos szerepet játszanak.

Nos, mindez úgy hangzik, hogy a mese védelmében szólok. Valóban úgy gondolom, hogy a mese, különösen a népmese és az állattörténetek, a gyermek fejlődésében fontos és hasznos szerepet töltenek be, és feltétlenül előnyben kell részesítenünk őket azokkal a történetekkel szemben, amelyek a gyermektől rémes fenyegetésekkel vak engedelmisséget követelnek.

A gyermeknek meg kell tapasztalnia, hogy a világban veszedelmek vannak. Ugyanakkor tudnia kell azt is, hogy ezeket küzdelemmel, ügyességgel, rátermettséggel és alkalmazkodással képes legyőzni. Nem kell a gyermeknek azt gondolnia, hogy

minden rosszat elkerülhet, ha egyszerűen csak szófogadó, és soha nem száll szembe apja, anyja, a rendőr vagy a szakácsnő parancsával.

További előnye a mesének, hogy bár ismer gonosz hatalmakat, amelyek a gyermekeknek rosszat akarnak, ám ezek legyőzhetőek, vagy túljárhatunk az eszükön. Az igazi mesében soha nem találkozunk a gyermekszoba ijesztő kísértetével, amelynek a szófogadatlan gyermek elkerülhetetlenül áldozatául esik.

A mesékkel kapcsolatban fölvetett minden aggodalom teljes egészében igaz azonban azokra a nevelési céllal megírt művekre, amelyeket egyszerűen „félelemkeltő irodalom”-nak (*Einschüchterungsliteratur*) nevezhetünk. Ezek valóban félelmet váltanak ki, egyidejűleg azonban hazugok is, mert nem igaz, hogy a késsel vagy ollóval való játéknak mindig véres vége van, vagy hogy a torkoskodó gyermeket a lekvárban főzik meg. Sokkal valóságosabb ezeknél Hüvelyk Matyi története, aki mindenfélét kipróbál, bajba kerül, majd megszabadul, és végül örül, hogy újra otthon élvezheti szülei védelmező szeretetét.

Ha megfigyeljük gyermekeinknek a mesemondásra adott reakcióit, azt tapasztaljuk, hogy a fantasztikum nem korlátozza a gyermeket a mese emberi tartalmának megértésében. A gyermek számára nem meglepő, hogy egy víziló beszél, hiszen a gyermeki gondolkodás számára nem idegen, ha állatokra vagy akár élettelen tárgyakra gondolkodó és érző lényként tekintünk.

A mese tartalmának fontosságáról még kell néhány szót szólnunk. Azt mondtuk, hogy a gyermek a mesén keresztül találkozik először az élet valóságával. Ez azonban nem teljesen helytálló. Inkább úgy kellene fogalmaznunk: a gyermek a mesében láthatja először igazolódni, hogy mindaz, amit saját magán már régen megtapasztalt, másokra is érvényes. A gyermekszoba etikája megkívánja, hogy a gyermek szüleivel, testvéreivel szemben ne tápláljon ellenérzéseket, ne érezzen irigységet, kegyetlenséget vagy bosszúvágyat. Ha ilyesmi mégis megesne, akkor erre mint felfoghatatlanra. természetellenesre tekintenek, amit a lehető leggyorsabban el kell fojtani és felejtani. A mese által azonban a gyermek megtapasztalja, hogy ilyen késztetések nemcsak benne keletkezhetnek, hanem, mondjuk, adott esetben egy vízilóban is. S ez már nagy megkönnyebbülés. A mese képes arra is, hogy bizonyos dolgokat szelídebben mutasson meg. A verekedés a gyermekszobában rosszság, a mesében azonban, a fantáziánk segítségével, minden kegyetlenség kiélhető. A szülőket rászedni bűn, a mesében az óriás eszén túljárni hősi cselekedet. Ily módon a mese szociálisan elfogadott levezetési lehetőséget kínál a legkülönbözőbb tiltott vágyaknak, s ezáltal nélkülözhetetlen nevelési eszközzé válik.

A kérdésre tehát, hogy mit és mikor meséljünk gyermekünknek, a következőt válaszolhatjuk: a gyermeknek akkor meséljünk, amikor erre vágyik. Bármit mesélhetünk neki, aminek célja nem kizárólag a félelemkeltés. A népmesék és az állattörténetek, amelyek többségükben túl vannak jón és rosszon, különösen alkalmasak a gyermek fantáziájának felszabadítására. Ez pedig hasznos és kívánatos számára saját, a külvilág által korlátozott ösztönkésztetései elleni nehéz küzdelmében.

Faluvégi Katalin fordítása